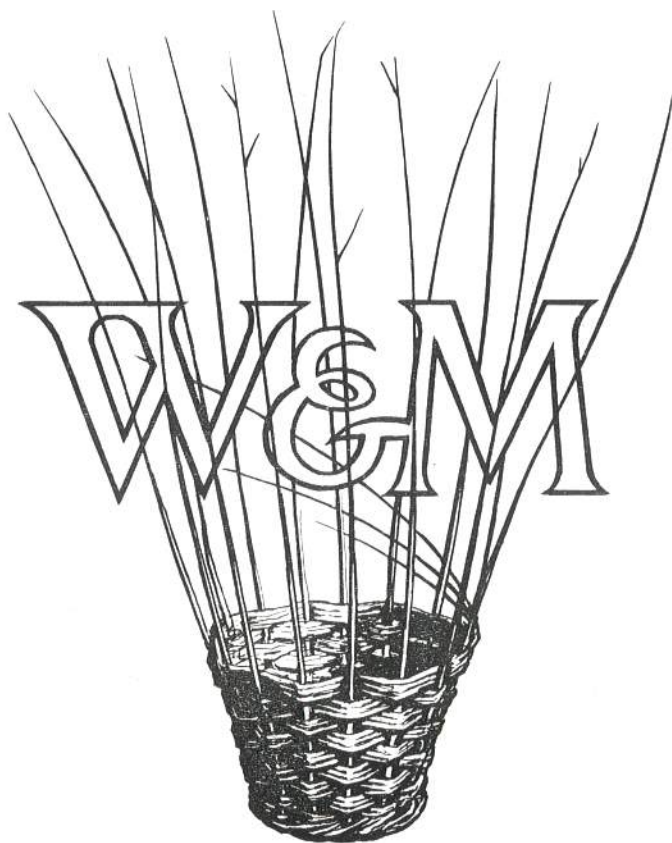

WILG & MAND

1982-2

WILG & MAND

Bulletin van de Stichting Wilg & Mand, gevestigd te IJsselstein.

Doelstelling van de stichting: stimuleren van de belangstelling voor de mandenmakerij en de griendcultuur; organisatie van cursussen mandenvlechten; verzamelen van historische gegevens en materialen; enz.

Bestuur:

Ch. W. Vink te IJsselstein, voorzitter.

C. Tutein Nolthenius te Oisterwijk, secretaris.

P. van den Dool te Boskoop.

A.D. van 't Hoog te Veessen (gem. Heerde).

G.M. Pot - van Regteren Altena te Schoorl.

H.P. Verboord te Vlijmen.

A. Westendorp te Heerde.

Donateurs van de stichting ontvangen het bulletin gratis.

Minimum donatie f 15,-- per jaar.

[illegible]

Redactie:

A. van 't Hoog (Veessen)

J. Ooms (Nootdorp)

G.M. Pot - van Regteren Altena (Schoorl)

ir. C. Tutein Nolthenius (Oisterwijk).

Bijdragen voor het bulletin kunnen gezonden worden aan het onderstaande adres, met vriendelijk verzoek het papier eenzijdig te gebruiken, liefst getypt en anders duidelijk geschreven.

Redactiesecretariaat, Administratie en advertenties:

Nassaulaan 14, 5062 JN Oisterwijk, tel. 04242- 82238.

Bankrekening, t.n.v. de Stichting Wilg & Mand, nr. 41 89 09 083

Amrobank te Vlijmen.

Gironr. van de bank: 109 10 55

Inhoud van dit nummer

Blz.

- 1 Van het bestuur: activiteiten/vrijwilliger lay-out gezocht/
contactdag 1982/donateursbijdragen
2 Een dagje vlechten (C.T.N.)
4 Fayl Billot, een Frans mandenmakerscentrum (Alastair
Heseltine)
9 Een goed voorbeeld van vakmanschap
9 Mandjes op reis (1. binnenlands) (M.P.)
12 Mandenmakers maken museumstukken (M.P.)

O-O

V A N H E T B E S T U U R

Activiteiten

Op de Floriade is een zeer bescheiden presentatie van de stichting aangebracht in een veldschuurtje te midden van de grienden. Er wordt propaganda gemaakt voor het behoud van het ambacht van mandenmaker en steun gevraagd voor de Stichting Wilg & Mand. Op verzoek van het Arboretum Kalmthout (België) zijn door de stichting een aantal manden voor een expositie uitgeleend.

Vrijwilliger voor lay-out gezocht

De stichting is zover dat een boekje over het vlechten van een ronde en een ovale mand uitgegeven kan worden. De tekst is klaar en de illustrerende foto's ook. Over de opslag, de financiering en andere zaken zal nog gesproken moeten worden. Een technisch probleem is nog de lay-out voor dit boekje. Is er onder onze donateurs en belangstellenden ook een deskundige op dit gebied, die ons hulp wil bieden? Gaarne spoedig contact opnemen met ons bestuurslid mevr. M. Pot, tel. 02209-1502.

Contactdag 1982

Gezien de belangstelling in 1981 zullen we ook dit jaar een contactdag voor de donateurs organiseren.
De datum is vastgesteld op 18 september a.s. in IJsselstein.
Reserveert u de datum vast.
Het programma is nog niet geheel bekend maar we zullen zorgen dat

er meer mogelijkheid is tot onderling contact.
Verder denken we aan een expositie van werkstukken van vakmensen en amateurs. Zorgt u dus maar een fraai origineel stuk vlechtwerk klaar te hebben. Deskundigen zullen het beoordelen. Ook zal aandacht aan kwaliteitsbeoordeling besteed worden zodat zij die nog leek zijn weten waar ze op moeten gaan letten. In het museum in IJsselstein zal een eerste voorzichtig begin van onze mandencollectie te zien zijn.

Donateursbijdragen

De donatie-inning verloopt nu met de accept-girokaarten bevreemdigend. Wel verzoeken we hen die hun donatie nog niet overmaakten dit nu zo spoedig mogelijk te doen met de eerder bijgevoegde kaart of direct per eigen giro- of bankopdracht. Zij die nog nalatig waren zien dit onder andere door een rood kruisje op hun adresseringsstrookje.

o-o

Een dagje vlechten

Uw secretaris kwam verleden jaar in contact met de heer Vormer, docent onder andere in handvaardigheid aan de Vrije School, een bepaald soort school op antroposofische grondslag in Den Haag. Het eerste contact verliep zeer geanimeerd. De heer Vormer meende dat ambachtelijke vakken voor leerlingen van bijzondere waarde zouden kunnen zijn, speciaal voor jongeren, pubers, met onrust, onzekerheid, lethargie en dergelijke.

Mandvlechten is bijvoorbeeld een bijzonder goede bezigheid waarbij soms het hele lichaam gebruikt moet worden en dan weer alleen met de handen ritmische bewegingen gemaakt worden waarbij dus kracht, vaardigheid en precisie gecombineerd wordt met kunstzinnig nadenken.

Om dit vak te kunnen geven is hij het manden vlechten gaan leren. Na veel volharding heeft hij de mandenvlechter Aangeenbrug bereid gevonden hem in eerste instantie in vele vrije uren het werken met rotan te leren. Rotan, zoals bekend, is wat gelijkmatiger van vorm en afmeting dan teen en daardoor, hoewel stugger, misschien makkelijker te verwerken dan teen. Na de nodige maanden met zeer veel oefenen had hij een redelijke kennis en vaardigheid. Natuurlijk is het in zo'n korte tijd onmogelijk om het manden maken goed te leren, maar wel voldoende om anderen de beginselen bij te brengen. Met deze kennis gewapend is hij klassikaal les gaan geven op

zijn school aan kinderen van 14-16 jaar,... en met succes. Alle kinderen zonder uitzondering hebben het vlechten met plezier, enthousiasme en toewijding gedaan. Ze waren allen blij en tevreden na een aantal ochtenden tenslotte toch een aardig eenvoudig mandje in elkaar gekregen te hebben. Intussen is dit vlechten (in 3 weken 12 lesuren) een vast onderdeel van het handvaardigheidsprogramma op school geworden.

Hierdoor hebben 150 Haagse kinderen kennis met dit ambacht gemaakt. Collega's van de heer Vormer, docenten op andere vrije scholen, wilden ook wel eens ervaren wat dit voor werk was. Dus werd op een van hun geregelde bijeenkomsten een vlecht-dag georganiseerd. Toen ik van deze voor zijn collega's geplande dag vernam, heb ik gevraagd hier als buitenstaander aan mee te mogen doen en ik werd hartelijk uitgenodigd.

Op een zaterdag is met een 15-tal mensen uit het hele land van 10-6 uur hard gewerkt. Op simpele wijze heeft de school gezorgd dat voor een klas het benodigde gereedschap er is gekomen, zoals: priem, snoeischaar, (botte) nijptang, klopijzer (koubeitel), hoepel, maatstokje, schootplankje enz. In de kelder is permanent een lange smalle zinken bak waarin het rotan geweekt kan worden.

De totale bewerking van het maken van een eenvoudig mandje heeft de heer Vormer in 19 stapjes uiteengerafeld en op een bord neergeschreven. Steeds werd een stap voorgedaan waarna ieder aan het werk ging met zijn eigen werkstuk. De heer Vormer gaf verdere aanwijzingen en hielp waar het niet goed lukken wilde. Zwetend en zwoegend was ieder aan het werk om de taaie, weerbarstige rotan te buigen in de richting van de gewenste vorm. Rustig en langzaam begonnen, kwamen we na de lunch natuurlijk in tijdnood, maar toch de bodemkim kwam en na wat opwerken moest in ijl tempo de rand er nog aan. Bij de één ging dit uiteraard beter en mooier dan bij de ander.

Resultaat: een mandje, niet cirkelrond en aan alle kanten niet even recht maar wel stevig en bruikbaar en vooral een dag die alle deelnemers en zeker mij zeer veel voldoening heeft gegeven. Een dag waarop beleefd is wat vlechten inhoudt, hoe je er aan moet worstelen en dat het bepaald niet een ambacht is dat in korte tijd zodanig onder de knie te krijgen is dat je precies en goed maatwerk kan leveren, werk dat voldoet aan bepaalde eisen van rechtheid, afmeting e.d. Je ervaart, (wat we wel wisten), aan den lijve, dat het vlechten echt een ambacht is dat hen, die alles kunnen maken wat hen gevraagd wordt zeker veel voldoening kan schenken.

C.T.N.

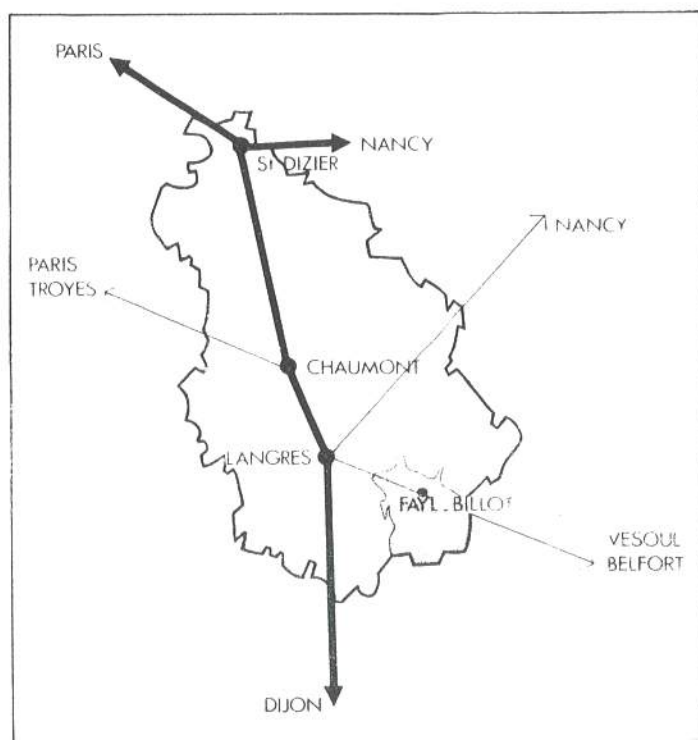
o-o

Fayl-Billot, een Frans mandenmakerscentrum

De Engelse mandenmaker, onderzoeker, auteur en tekenaar Alastair Heseltine schreef een artikel over de Franse vakschool in Fayl-Billot ("Le Fayl"). Het wordt gepubliceerd in het blad van de Engelse Basketmakers Association, maar de schrijver stelde het tevens ter beschikking van "Wilg & Mand", waarvoor wij hem zeer erkentelijk zijn.

Fayl-Billot is een kleine plaats, gelegen tussen Langres en Vesoul aan de route Nationale 19. Deze verbindt het hart van Frankrijk met Duitsland en Zwitserland. Ondanks die onafgebroken stroom van internationaal verkeer is deze streek nog steeds een van de minst bekende en landelijkste hoekjes van Frankrijk, buiten bereik van dagjesmensen uit Parijs of uit Duitsland, maar daar toch weer te dicht bij om interessant te zijn voor toeristen. Weinig passanten merken het opschrift: "La capitale de la Vannerie" (centrum van de mandenmakerij) op, of stoppen voor een bezoek aan de winkels langs de weg met uitstallingen van het gebruikelijke Chinese en Poolse mandewerk. Voor hen is Fayl-Billot slechts het zoveelste kleurloze dorp langs de autoweg.

Voor anderen is de plaats het centrum van een plattelandsgemeenschap. Er zijn houtzagerijen, een coöperatieve zuivelfabriek die "Emmental"-kaas maakt, cafés, banken, winkels en scholen.

Eens was dit een bijenkorf van activiteiten, waar in alle behoeften van de leerling-mandenmakers werd voorzien; ze woonden en werkten in hetzelfde gebouw. Op het ogenblik is het er vrij stil en gedeeltelijk staat het gebouw leeg.

De school werd opgericht in 1905 ten behoeve van mensen die in de Frans-Pruisische oorlog invalide waren geworden. Voordien had de plaats werk geboden aan een behoorlijk aantal mandenmakers die geheel gespecialiseerd waren in het maken van wannen, en manden in diezelfde techniek gemaakt. De opzet was niet alleen herscholing ten behoeve van werkverschaffing aan invaliden, maar ook om een centrum te vormen dat een opleving van de hele plaatselijke gemeenschap zou betekenen. Men besloot hiervoor leraren uit andere delen van Frankrijk aan te trekken, gespecialiseerd in verschillende gebieden, en zodoende alle verschillende mandenmakerstradities uit het land te centraliseren. Helaas had deze bemoeienis van "vreemdelingen" een plaatselijke vete tot gevolg. De bouw van de school werd opgehouden door toedoen van zijn felste tegenstanders, en de inwijding werd verstoord door vechtpartijen. Er zijn op het ogenblik ter plaatse nog mandenmakers die het vak van hun vader geleerd hebben en die weinig goede woorden over hebben voor de school, de leerlingen of de moderne ideeën die ze invoeren!

Ondanks dit alles is het oorspronkelijke plan gehandhaafd. De school wordt thans bestuurd als onderdeel van een groter instituut, gebouwd in de zestiger jaren, dat enige honderden leerlingen huisvest die zich in verschillende landbouwkundige vakken bekwamen, waaronder de wilgenteelt. De ruim dertig leerling-mandenmakers wonen in een nieuw pand en gaan elke dag naar de oude school voor het praktische werk. Dit is een onderdeel van een uitgebreid gevarieerd leerplan, dat ook theoretische vakken inhoudt. Het leidt op voor Franse vakdiploma's (B.E.P. en C.A.P.) die na resp. twee en drie jaar worden uitgereikt aan 17- of 18-jarigen.

Er zijn ook tien volwassenen die het vak elders in beginsel geleerd hebben en nu "stagiaires" zijn en die full-time werken gedurende een cursus van negen maanden. Zij mogen buiten de school wonen. Er zijn vier leraren, twee voor de gewone leerlingen en twee voor de stagiairs, en een leraar rotanwerk. Ze geven les zoals het in de veertiger jaren, toen ze zelf leerling waren gebeurde. De leerlingen zijn verplicht vier series mandewerk te maken, te beginnen met het eenvoudigste, en dikwijls met gebruikmaking van vormen (mallen). Ook maken ze wel scheenwerk. De opzet is dat de besten onder hen aan het eind van de opleiding bekwaam zijn in een grote verscheidenheid van technieken en stijlen.

De school kweekt en gebruikt zijn eigen teen, steeds geschild, en moet een deel van haar kosten dekken door de verkoop van al het vervaardigde werk aan de groothandel ter plaatse. Op deze wijze wordt het begrip voor efficiency in de klas ingevoerd, als voorbereiding op de werkelijke omstandigheden van de later zelfstandig werkenden. Desondanks is het onmogelijk - hoe goed het onderwijs ook is - om volledig bekwame vakmensen af te leveren, en niet veel leerlingen zijn dan ook in staat om zich zelfstandig te vestigen. In dit licht gezien is het budget van de school krap en er bestaat vrees voor verdere beperking in de toekomst. Men vraagt zich zelfs af of, wanneer de vier leraren, allen boven de vijftig, aan hun pensionering toe zijn, de hele opleiding niet beëindigd zal worden.

Zo het in Frankrijk al evenmin makkelijk is om als mandenmaker rond te komen als in Engeland, is het aan de uitstekende opleiding te danken dat toch in Frankrijk een behoorlijk aantal vol-leerde vakmensen het vak uitoefenen. Het plaatselijke succes van de school is nog altijd een punt van discussie. Er werken nog maar weinigen met wilgeteen in de plaats zelf, maar er zijn wel drie kleine werkplaatsen die rotanmeubels maken, en die danken hun ontstaan aan de school. Jammer genoeg hebben zij de laatste tijd te kampen met dezelfde moeilijkheden als hun collega's elders in Europa.

Er zijn ook verscheidene groothandels in Le Fayl. Deze verhandelen het plaatselijk gemaakte werk, anders dan die in Engeland, die uitsluitend importeren. Verder werken alle beroepsmandenmakers in dorpen binnen een straal van 10 km van Le Fayl, en velen van hen ontkennen ieder verband met de school. Het belangrijkste dorp heet Bussières-les-Belmont, en is naar mijn mening het eigenlijke centrum van het ambacht. Ongeveer veertig gezinnen leven er van de mandenmakerij, en bijna iedereen heeft er iets mee te maken. Het is een heel actieve, maar tegelijk in zichzelf besloten gemeenschap, weinig toegankelijk voor buitenstaanders. Het dorp is geen bezoekers gewend! De mandenmakers werken in hun eigen huis of werkplaats en velen zijn lid van een coöperatie, die de verkoop behartigt. Geen van hen verkoopt zelf, dat gebeurt via de groothandel of de coöperatie. Gewoonlijk zijn ze gespecialiseerd in maar één of twee soorten manden, en dat systeem bevordert de regelmaat en een hoge produktie. Iets eigens van Bussières is het traliwerk, gefitste manden met een bodem op een ronde of ovale hoepel met aangeschalmde stekjes, in 't Frans "travail à jour" genoemd. Het was al voor de oprichting van de school, en wel sinds onheuglijke tijden, het enige plaatselijke produkt. Thans wordt er een grote verscheidenheid van werk gemaakt, maar geen buffwerk.

Vele mensen schillen hun eigen teen en elk dorp heeft gemeenschappelijke putten om teen in het water te zetten. De teeltmethode is een beetje afwijkend van de Engelse. Wat het meest opvalt is dat de percelen teen verspreid liggen bovenop de heuvels en niet in de dalen liggen. Dit is omdat de traditionele plaatselijke variëteiten tot de soort *Salix fragilis* behoren, die op laag (vochtig) land te slap en mergrijk worden. De teen maakt een goede prijs en er is meer keus dan in Engeland. De teenhandelaars hebben drie of vier lengtes van inheemse wilg in minstens acht variëteiten; ze kopen ook materialen uit het buitenland in, vooral uit Spanje. Het meeste ziet er een stuk regelmatig en rechter uit dan Engelse Black Maul, *Salix triandra*, een bepaalde variëteit grijs, maar ik ben nog nooit een teensoort tegengekomen die even goed van kwaliteit was.

Het is moeilijk om je voor te stellen dat deze zo oorspronkelijke streek zou moderniseren, maar veranderen zal ze ongetwijfeld. Er komt al een enkel vakantiehuisje en naar verhouding zijn er veel oude mensen. Het aantal mandenmakers zal steeds kleiner worden, hoewel er verschillende jonge vaklieden zijn in Bussières, en de school zal definitief veranderen als de leraren gepensioneerd worden.

Ikzelf zou er graag terugkeren voordat dit het geval is, maar ik denk niet dat ik weer op de school zal kunnen komen, daar met ingang van dit schooljaar (1981-1982) alle buitenlandse studenten schoolgeld moeten betalen.

Voor een bezoek aan de school raad ik de maanden mei, juni of september aan; de schoolvakantie is van juli tot half september; in die tijd is er in de school een kleine tentoonstelling van Frans werk te bezichtigen. Bussières kan men het beste in mei bezoeken, wanneer iedereen bezig is met teen schillen. Het pakhuis van de coöperatie is daar ook altijd open voor bezoekers.

Alastair Heseltine

Mandenmakerswerkplaatsen zijn er niet veel meer en de mandenmaker is ook liever geen toeristische trekpleister. Wie echt belangstelling heeft zal hij graag te woord staan, maar dat kan ook gebeuren op ambachtendemonstraties, zoals die tegenwoordig bij allerlei gelegenheden plaatsvinden. Datum en plaats zijn te vinden in toeristische agenda's in dagbladen, tijdschriften en folders.

In winkels waar mandwerk verkocht wordt is alle gelegenheid om werk in vele technieken en materialen, uit alle delen van de wereld te bekijken en aan te schaffen. Door het goed te bekijken en te vergelijken leer je ook goede kwaliteit van minder goede onderscheiden.

Voor wie zelden of nooit een museum bezoekt kan dat een heel vermoeiende en soms teleurstellende bezigheid zijn. Maar zodra je weet wat je wilt zien, waar je speciaal naar wilt gaan zoeken, wordt dat heel anders. Een spannende ontdekkingstocht staat je te wachten! Manden "in natura" in musea zijn meestal niet ouder dan honderd jaar. Je vindt ze in onze twee Rijksmusea voor Volkskunde: het Openluchtmuseum te Arnhem (waar mogelijk in het zomerseizoen op woensdag en donderdag een mandenmaker aan het werk te zien is) en het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen. En verder in streekmusea, oudheidkamers en stijlkamers, overal waar interieurs en huisraad getoond worden. Meestal wordt daar ook iets verduidelijkt over de functie van zo'n mand in de samenleving: waarvoor en hoe hij werd gebruikt.

Een speciaal aan dit ambacht gewijde afdeling bestaat, voor zover na te gaan, alleen in het Streekmuseum Schippersbeurs te Elsloo in Limburg. Wel is er iets over griendcultuur en hoepmakerij te vinden in plaatselijke of streekmusea, zoals in IJsselstein, Drimmelen, Heinenoord en Sliedrecht.

In de molen te Noordwolde (F.) waarin het VVV-kantoor is gevestigd, is in het zomerseizoen een collectie fijn mandewerk van Europese en Indonesische oorsprong te bezichtigen. Deze kleine maar goed verzorgde tentoonstelling komt uit het bezit van de voormalige Rijksrietvlechtschool aldaar.

Speciale aandacht verdienen de Amsterdamse poppenhuizen uit de 17e en 18e eeuw (Rijksmuseum Amsterdam, Gemeentemuseum Den Haag, Centraal Museum Utrecht en Frans Halsmuseum Haarlem). Het zijn miniatuurmodellen van deftige huizen uit die tijd, ingericht door Amsterdamse huisvrouwen. Ieder stukje huisraad daarin is natuurgetrouw gemaakt door bekwame vakmensen, en de vele mandjes, wiegen en bakermatten zijn wel de oudste nog geheel gave, en ook allerfijnste mandjes in West-Europa gemaakt.

Op schilderijen, tekeningen en prenten valt ongelooflijk veel te ontdekken over mandewerk uit vroeger eeuwen maar ook uit de

twintigste eeuw. Ook daar weer: gegevens over de wijze waarop ze gebruikt werden. Maar ook over de wijze waarop schilders en tekenaars ze uitbeeldden. De een kon het veel beter dan de ander!

Zulke afbeeldingen dateren in Nederland echter zelden van vóór 1500. Wil je verder terug in de tijd, dan zijn daar de musea die zich met "de oudheid" bezighouden, zoals het Museum van Oudheden te Leiden. Daar is geen overvloed van vlechtwerk te zien, maar je kunt er toch ontdekkingen doen, zoals gevlochten huisjes op een Romeins reliëf en, heel verrassend, een gaaf mandje in natura uit het oude Egypte. Eeuwen worden plotseling overbrugd als je zo'n stukje werk voor je ziet van een vlechter van zó lang geleden even kijken hoe hij de bodem begon, de rand afwerkte het is volkomen vertrouwd, niets lijkt veranderd.

Links: mandje (gebakken klei, met donker decor) uit Boeotië (Griekenland), 8ste eeuw v.C., h. $\pm$ 10 cm.

Rechts: mandje met twee ganzen (gebakken klei, vlechtdecor ingekrast) uit Egypte, 1ste eeuw, h. $\pm$ 10 cm.

Allard Piersonmuseum, Amsterdam.

Wel de grootste verscheidenheid van vlechttechnieken en het mooiste vlechtwerk zijn gemaakt in Azië, Afrika en Amerika. Het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden en andere musea op dat gebied, bezitten er prachtige voorbeelden van. Je kunt daar bijv. ontdekken dat gevlochten visfuisen uit Indonesië in principe niet verschillen van Nederlandse exemplaren.

Lezer, ga zelf op ontdekkingstocht, de vakantie zal er nauwelijks lang genoeg voor zijn!

De Nederlandse Museumgids (f 18,50, verkrijgbaar bij elke boekhandel) bevat van elk museum een korte beschrijving en geeft alle gewenste inlichtingen over ligging, bereikbaarheid, toegangsprijs en openingstijden. De museumkaart (f 15,--; 26⁺ f 3,-- en 65⁺ f 7,50, verkrijgbaar bij alle postkantoren) geeft een jaar lang vrije toegang tot de meeste ervan. M.P.

In "Het Peperhuis", het mededelingenblad van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen (1981-2) troffen we een verslag aan over de afwerking van het nieuwe "Buitenmuseum". Eenaantal huizen uit verschillende, aan de voormalige Zuiderzee gelegen plaatsen, zal als "kijkhuizen" worden ingericht. Huizen dus die geheel ingericht zijn zoals ze dat zo omstreeks 50 à 100 jaar geleden waren, en waarvan de interieurs bezichtigd kunnen worden door de museumbezoekers.

In het verslag staat: "..... ondertussen wordt steeds gezocht naar meubilair en andere objecten die voor de aankleding van die genoemde woonhuisjes nog moeten worden verworven, zoals tenen wiegen. Daarvoor is de hulp ingeroepen van de mandenvlechters te Heerde, de heren Westendorp en Van 't Hoog, die dit oude handwerk nog op de traditionele wijze beoefenen. Zij konden helpen met enkele uitstekende kopieën van tenen wiegen en het repareren van stoelen met biezen of geschildte rotan matten".

Het verheugt ons bijzonder dat vakmensen (in dit geval twee bestuursleden van onze stichting) door het museum werden agetrokken voor het maken van kopieën van voorwerpen die niet meer verkrijgbaar zijn. Juist bij mandewerk is hiertegen geen bezwaar. De vakkennis en de materialen zijn immers nog geheel toereikend om iets te maken dat praktisch niet verschilt van wat mandenmakers een eeuw geleden plachten te maken.

Een kleine correctie op de gebruikte termen: een mandenmaker zou spreken van stoelen met biezen matten of met gaatjesmatten van rotan vlechtband. En hij zou zich zelf nooit een mandenvlechter noemen, maar altijd een mandenmaker!

M.P.

O-O

